

Om et par sjøstøvler (og retten til å bestemme selv)

Høsten 2005 var våt, enkelte dager veldig våt. Denne mandagsmorgenen var den våteste av dem alle. Jeg hadde praksis ved et bofellesskap. Den beboeren jeg tilbrakte mest tid sammen med var en voksen mann, som i denne refleksjonen kan få hete Knut. Han har diagnosene psykisk utviklingshemning og autisme. Han har lite språk, men er flink til å gjøre seg forstått ved hjelp av tegn og gester. Knut er en mann som er svært opptatt både av rutiner og av det å ha oversikt over hverdagen sin. Har han det, er han stort sett i godt humør og kan smile og le både av seg selv og ansatte. Andre dager er han generelt mer anspent og urolig, og kan vise en del tvangspreget atferd, plukker og biter på fingrene, noe som ofte fører til sår. Han kan også hyle mye i perioder. På dårlige dager kan han ofte kaste og knuse ting, eller rive klærne sine.

Denne morgenen skal jeg observere et morgenstell med Knut. For å komme inn døren til bofellesskapet må jeg vasse gjennom en 15–20 cm dyp dam, så jeg er alt annet enn tørt da jeg kommer meg inn i gangen, men det gjør ikke så mye, for vannet flyter der inne også. Første post på programmet blir dermed å hjelpe til med å lede bort og tørke opp vannet.

Når jeg kommer inn i leiligheten til Knut, sitter han på plassen sin med joggesko på, klar til å få hjelp til å knyte lissene. Vedkommende ansatte som skal hjelpe ham synes ikke det er noen god ide, Knut må jo vasse gjennom den samme dammen når han skal ut, som jeg måtte gjennom for å komme inn. Men argumentet om at han blir våt på beina er ikke godt nok for Knut, han vil likevel gå i joggesko.

Han får ikke lov til det, og blir veldig frustrert. Han kaster sjøstøvlene inn i stuen, velter stoler, og hiver rundt seg med alt som hives kan, før han tar sjøstøvlene med seg ut i gangen og setter dem fint tilbake på plass. Så setter han seg på nytt på benken med joggeskoene på, og strekker foten fram for å få hjelp til å knyte. Men den gang ei: «Ingen joggesko i dag», er svaret.

Ny utagering: Knut tar støvlene med seg og kyler dem ut i gangen. Så fortsetter han hylende inn i naboleiligheten, og begynner å rive ned klærne som henger i garderoben der. Den ansatte og jeg stopper ham. Med en hånd på hver av hans overarmer fører vi ham ut av naboens leilighet. «Dette kunne vi ha spart oss», sier jeg til den ansatte når vi kom inn igjen i leiligheten, men vedkommende mener at vi må «stå på krava»: Får Knut viljen sin nå, vil han ikke gå med støvler en annen dag heller.

Knut – som antagelig tenker: «Nå må de da ha forstått hva jeg mener!» – setter seg igjen ned på benken i gangen og strekker foten fram for å få hjelp til å knyte lissen. Men det er nytteløst. «På med støvler», er svaret. Da spretter Knut opp, tar støvlene med seg inn på badet, og hiver dem i do. Vi rekker akkurat å hindre ham i skylle ned. «Jeg gir meg ikke, for han skal ikke vinne», sier den ansatte. Vel ute i gangen ber hun atter en gang Knut om å ta på seg støvlene. Knut tar støvlene og forsvinner inn på badet igjen, og denne gangen er han for rask for oss. Han holder støvlene inn under kranen på badekaret og fyller dem med vann. Deretter snur han seg mot meg og gir meg støvlene. Hvorpå den ansatte utbryter: «OK, da. Du vinner. Ingen støvler i

dag». Knut sitter seg nå rolig ned på benken og ser veldig fornøyd ut mens han får knyttet lissene på joggeskoene. Han blir grundig våt på beina på vei gjennom dammen utenfor inngangsdøra, og vel fremme på dagsenteret må han skifte både sokker, sko og bukse.

Knut hadde ingen god morgen. Han hadde ikke en særlig god dag på dagsenteret etterpå heller, meldte personalet derfra. Jeg prøvde i ettertid å tenke tilbake på hva som egentlig hadde skjedd. Det er opplest og vedtatt av alle som jobber med Knut, at målet er å gi ham en mest mulig trygg og forutsigbar hverdag. Eller sagt på en annen måte, hjelpe Knut slik at han kan ha det godt med seg selv.

Resultatet denne gangen var et helt annet: Knut hadde en helt forferdelig morgen. Han var ikke bare våt på beina, men også våt av svette: Han bruker mye energi når han utagerer. I tillegg var han både stresset og i dårlig humør når han kom frem til dagsenteret. Den ansatte ville at Knut skulle ha støvler på så han ikke skulle bli våt, og mente at det var det beste både for ham og dem på dagsenteret, så slapp han å skifte når han kom dit. Kanskje ville det vært mindre utfordrende å få ham til å skifte på dagsenteret, enn det var å takle hans dårlige humør? Nå måtte de jo gjøre begge deler, ettersom han både var våt og i dårlig humør.

På en måte kan man si at Knut «vant» denne morgenen, ettersom han fikk viljen sin. Men man kan jo spørre seg om hverdagen til en autist skal være en evig kamp mellom bruker og hjelper? Og dersom man vinner alle disse kampene, har man selv hatt en god dag på jobben?

I Knuts miljøperm står det at det er viktig at man motiverer ham til å gjøre egne valg, blant annet med henblikk på hvilke klær han skal ha

på seg. Og at han skal få ros dersom han gjør selvstendige valg. Gjelder dette så bare valg som den som er på jobb er enig i, eller får han også lov til å gjøre «dumme» valg? Valg som ikke er så fornuftige? Jeg var også våt, men det var ingen som kjefte på meg for at jeg gikk i småsko. Som en annen ansatt så klokkelig sa. «Kan jeg nekte han i å gå med den grønne genseren og den gule buksen når han har valgt det selv, bare fordi jeg mener fargene ikke matcher?»

Jeg opplever at personalgruppen selv oppfatter at de er enige om når de skulle stå på krava, og når Knut skal få bestemme selv. Når det gjelder denne spesielle situasjonen viste det seg at gruppen er mer delt enn hva de selv tror. Noen mener i ettertid at vi handlet rett, og viser til at det er viktig for Knut at man opprettholder strukturen. Andre mener vi handlet helt feil, fordi Knut har rett til å bestemme hva han vil gå i selv.

Var det rett å bruke makt for å stoppe Knut når han ville skylle støvlene ned i do? I hans vedtak etter sosialtjenestelovens kapittel 4A heter det at man kun kan bruke tvang, når det er fare for at han kan gjøre skade på seg selv eller andre, ødelegger egne gjenstander av stor verdi, eller ødelegger andres gjenstander. Har Knuts støvler stor verdi? Ville de blitt ødelagt av en tur i do?

Og var det vi som fremprovoserte en situasjon som førte til at vi måtte bruke makt, da han hylende sprang inn i til naboen og begynte å rive ned klærne hans? Eller var det Knut selv som var skyld i situasjonen, fordi han var så vanskelig og ville bestemme selv?

Erik Nilsen er 2. års vernepleierstudent ved Høgskolen i Bergen, Institutt for vernepleie og sosialt arbeid. Høsten 2005 var han i 12 ukers miljøpraksis.